

2. Bene prospiciat utrum iste sit hæreticus formalis, an materialis tantum. Si sit materialis tantum, eum doceat res scitu necessarias necessitate tam medii quam præcepti, Catechismum Diœcesis adhibendo, et sic eum præparet ad Confessionem peccatorum suorum et fidei nostræ professionem. Deinde proprium Episcopum vel ejus Vicarium generalem consulat circa abjurationem private aut publice emittendam, nec non circa Baptismi renovationem, quæ ætate nostra videtur ferme semper necessaria saltem sub conditione. Si vero sit hæreticus formalis, Dei auxilio innixus (quod in omni hypothesi nunquam implorare cessabit) disputationes iterato assumat, ordine retento, quem Tractatu *De Locis Theologicis* ferme omnes sequuntur. Agat nempe de unitate et necessitate fidei, de notis Ecclesiæ, de necessitate judicis visibilis in controversiis fidei, de sensu privati absurditate, de dogmate Primatus Pontificii honoris et jurisdictionis, ceterisque omnibus in quibus hæretici a nobis discordant.

3. Caveat in omni casu, ne per inanes controversias traducatur, ne libros aut alia objecta magni pretii commodet, ne sese nimis eidem familiarem exhibeat. Uno verbo ne faciat quod factum nollet, si hæreticus iste conversionem suam non perficiat.

314. *Quid vero (dices) si res sit cum infidelibus?* Si res sit cum infidelibus qui paganismum profitentur, ad manus theologo esse debent motiva credibilitatis, quibus eis existentiam divinæ revelationis ostendat; necnon existentiam Ecclesiæ. Quod si judæi sint cum quibus congregari theologus debeat, depromet ex veteris Testamenti libris et vaticiniis in iis contentis quæ Messias promissionem, expectationem, epochas, munia prædicant, eaque conferre cum novi Testamenti libris ac historia sataget, ut ea adimpleta in Christo Jesu fuisse patefaciat¹.

¹ V. Perrone, *De locis Theol.*, part. III, de theologi munere; alique Tractatores. Methodus pro hæretici reconciliatione vid. in Synodo Diœcesana Nicœensi anno 1839; et in Pontificali Romano.

DISPUTATIO SECUNDA DE SPE

CAPUT UNICUM

DE SPEI NATURA, DIVISIONE, OBJECTO, SUBJECTO, PROPRIETATE, VITIIS OPPOSITIS, AC REMEDIIS.

315. Q. 1. *Quid est spes?*

R. Spes definitur communiter: *Virtus theologica divinitus infusa, per quam certa cum fiducia beatitudinem æternam, et ejus media per auxilium Dei expectamus.* Dicitur: 1. *virtus, quia bonum est*, ex R. Psalte, *sperare in Domino*¹; — 2. *theologica divinitus infusa*: quia est supernaturale Dei donum juxta illud: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti*²; — 3. *per quam certa cum fiducia*, quia spes ex parte Dei, id est prout innititur Dei auxilio, est certa: *in Dei auxilio*, inquit Tridentinum, *firmissimam spem collocare, et reponere omnes debent*³. Cum vero salus æterna pendeat a nostro etiam arbitrio, quod potest deficere, ideo spes ex parte nostra non est certa; 4. *beatitudinem æternam, et ejus media per auxilium Dei expectamus*, quæ ultima verba declarant duplex spei objectum.

Spes autem alia est habitualis, alia actualis; utraque vero vel viva est vel mortua: id est formata vel informis. *Habitualis* est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ, qui perdurat quamdiu per vitium desperationis, vel præsum-

¹ *Psal. cxlv.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, nn. 20 et seqq.; et *Homo Apost.*, tract. VI, nn. 6 et seqq. Spes generatim sumpta est motus appetitivæ partis in bonum futurum, arduum, sed adeptu possibile: *In bonum*, secus esset timor; *futurum*, nam circa præsens est gaudium; *arduum*, nam quod statim est in nostra potestate, concupiscimus, non speramus; *possibile*, secus haberetur desperatio, non spes.

² Rom. xv. — ³ Sess. vi, c. xiii, de Justif.

plionis non expellatur; de hac habet Apostolus: *Nunc autem manent fides, spes et charitas, tria hæc*¹. — Actualis est quæ actus elicit, quibus æternam beatitudinem expectamus. De hac ait Realis Psaltes: *In Domino spera*². — Viva est quæ cum gratia sanctificante conjungitur, et invenitur in solis justis. — *Mortua* tandem est quæ caret gratia sanctificante, et ideo esse potest etiam in ipsis peccatoribus.

316. Q. 2. *Quodnam est spei objectum?*

R. 1: Objectum spei *materiale primarium*, nempe quod primo sperare debemus, est æterna beatitudo, quæ est Deus ipse fruendus juxta illud Domini: *Ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis*³. Unde Augustinus: *Præmium virtutis erit ipse, qui virtutem dedit*⁴. — Objectum vero *materiale secundarium* sunt auxilium divinæ gratiæ, atque ipsa opera nostra divino isto auxilio peragenda; hæc enim ad Deum possidendum perducunt juxta illud Apostoli: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ*⁵. Hinc merita nostra spei nostræ fundamentum dici possunt, quatenus sunt conditio, *sine qua non*.

R. 2: Objectum *formale* sive motivum, propter quod sperare tenemur, alii dicunt esse Dei misericordiam, alii omnipotentiam, alii denique promissionem et fidelitatem. Nos censemus hæc simul accepta constituere objectum spei formale: *Misericordia* nempe nos movet, et allicit ad Dei desiderium; *omnipotentia*, seu virtus auxiliatrix adjuvat erigitque animum ad prosequendum bonum arduum; *promissio* denique atque *fidelitas* efficiunt, ut ipsis utpote certis innixi certa cum fiducia salutem æternam, ejusque media expectemus⁶ (X).

317. Q. 5. *An spes theologica sit in beatis, in damnatis et hæreticis?*

R. Spes 1. non est in beatis, ait enim Apostolus⁷: *Spes...*

¹ I Cor. XIII. — ² Ps. XXX.

³ Gen. xv. — ⁴ De Civ. Dei, l. XXII, c. xxx.

⁵ II Tim. iv. — ⁶ V. Thomas, *Quæst. disp.*, q. un.

⁷ Rom. VIII. — V. Liguori, *Dissertationi theologico-morali*, diss. II, nn. 9 et seqq.

quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid sperat? Sane beati jam perfruuntur felicitate illa æterna, quæ est materiale spei objectum. Neque dicas beatos sperare continuationem beatitudinis, et corporis resurrectionem; hæc enim in illis non habent rationem veræ spei. Quod enim pertinet ad beatitudinis continuitatem, hoc ipso quo aliquis est beatus, jam participat totam æternitatem. Quoad corporis vero gloriam, non est quid arduum et futurum beatis qui illam cum tranquillitate expectant; nam habens gloriam animæ, habet jam tutam ac certam causam gloriæ corporis.

2. Spes non est in damnatis; nam *mortuo homine impio, nulla erit ultra spes*¹. Damnati enim semel ac pœnis inferni se addictos conspiciunt, jam ab illo puncto certe agnosceunt nunquam fore liberandos, neque supplicia illa finem esse habitura.

3. Spes non est in hæreticis, cum fide careant, quæ est fundamentum spei; proinde spes quæ in ipsis esse videtur, non est vera et supernaturalis, sed naturalis quædam acquisita, inanis et falsa, orta ex persuasionem seu fide humana.

An spes (quæres) sit in animabus purgantibus, in justis viatoribus atque in peccatoribus? Affirmative: ac 1. in animabus purgantibus; quia etsi de beatitudine obtinenda certæ sint, ea tamen et absens est et ardua obtentu; 2. in justis viatoribus: quia isti habent habitum trium virtutum theologiarum; 3. in peccatoribus, nam ex Tridentino peccatores *ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore*². Excipe nisi in istis adsit peccatum quod directe opponatur spei, uti est desperatio, et sæpe etiam præsumptio.

318. Q. 4. *Quonam sensu spes theologica certa est?*

R. Hoc sensu spes theologica certa est, quod ex parte Dei innitatur infallibili ejus promissioni, infinitæ omnipotentiae, misericordiae ac fidelitati uti objecto suo formali; ideo nullimode potest deficere. Quare canebat David: *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum*. Et Paulus: *Spes non*

¹ Prov. XI.

² Sess. VI, c. VI.

*confundit*¹. — Non est autem certa in sensu hæreticorum, quod nempe ex parte hominis excludatur timor ille salutaris et moderatus, qui nascitur ex opinione propriæ infirmitatis, et quo Deus voluit nostram nos salutem operari, clamante Apostolo: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*. Quare Tridentinum merito damnavit Protestantium errorem: *Si quis dixerit hominem a peccatis absolvi, ac justificari, ex eo quod se absolvi et justificari certo sciat; aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat esse justificatum; et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici, anathema sit*².

Hoc sensu inquietabat Salesius *timorem sine spe esse desperationem, spem vero sine timore esse præsumptionem*. Verum nedum hic timor spem destruat vel ejus certitudinem lædat, imo eandem maxime fovet, uti explicat S. Bernardus: *Est autem is ipse timor firmissima quædam et efficax materia spei, si quis prudenter advertat; siquidem maximum quoddam Dei donum timor iste, et ex perceptione præsentium firma est expectatio futurorum*³.

319. Q. 5. *An spes theologica sit necessaria?*

R. Spes theologica necessaria omnino est in adultis necessitate tam medii quam præcepti: — 1. necessitate medii; nam si agitur de justis, spe indigent, ut recte possint gratias ad perseverandum necessarias postulare: *Qui enim hæsitat, ait Jacobus, non æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino*⁴. Si agitur de peccatoribus, ea indigent, ut se ad justificationem disponant; nam Tridentinum ad justificationem hoc inter cetera requirit, ut *spe erigantur fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore*; —

¹ Ps. xxx; et Rom. viii. — Ad rem piissimus Contenson in *Reflectione* de præcepto fidei: « *In verbis tuis supersperavi*: Ps. cxviii. Non solum speras, sed supersperas, Propheta sancte: supra quid speras? Supra id omne, inquit, quod dici potest: supra id, quod ab homine cogitari potest; supra id, quod dixerunt Scripturæ; supra id, quod prædixerunt Prophetæ; supra id, quod Sancti unquam annuntiaverunt. Supersperavi in misericordia, quæ cum infinita sit, spem omnem longe excedit. Supersperavi in verbis tuis supra cælum et terram duraturis, uti promiserunt. Supersperavi in promissis tuis merita excedentibus et vota; quia licet magna sint quæ promissis majus tamen est quod futurum est. »

² Sess. vi, c. xiv, de Just. — ³ Serm. xv in Ps. dcxc. — ⁴ Ep. Jac., c. i.

2. necessitate præcepti; nam legitur: *Sperate in (Deo) omnis congregatio populi*¹; *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam*². Hinc Alexander VII hanc n. 1° damnavit propositionem: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium*. Et D. Augustinus: *De fide nobis quam multa mandata sunt, quam multa de spe*³!

Præceptum eliciendæ spei obligat per se, et per accidens. Obligat *per se*: 1. initio usus rationis, quando nempe æterna beatitudo sufficienter proposita sit tanquam finis, ad quem unusquisque tendere debet, ita ut homo roboretur in prosecutione boni ac fuga mali; 2. saltem semel in anno, secus nec in justitia divina persistere nec meritorie operari possumus⁴; 3. in periculo mortis, ut homo contra tentationes validior fiat, et in Deum ultimum finem mox consequendum feratur.

Obligat *per accidens*: 1. quando ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, v. g., orationis, quæ sine prævio actu spei exerceri nequit; 2. quando urget tentatio, ut adsit periculum consentiendi, nisi spes animam erigat; 3. quando Christianus in mortale lapsus est et ad justificationem tenetur contendere; 4. quando versatur in periculo desperationis. Ad hæc enim mala avertenda medium est spes.

320. Q. 6. *An Confessarius in suo poenitente spem excitare debeat?*

R. Affirmative: imo si omnibus anteactis sæculis id valde fuit opportunum, præsentis ætate est plane necessarium; nam ex quo inter nos audita fuit hæretica illa et horrida Jansenii propositio, cui adeo plausuerunt Quesnelliani, Baianistæ et ceteri damnatæ sectæ sequaces: *Aliqua Dei præcepta sunt impossibilia, deest quoque gratia, quæ possibilia fiant*, vulnus quoddam vere incredibile inflictum est spe Theologicæ, et quædam quasi diffidentia in catholicum orbem diffusa. Hæc autem generat illam indifferentiam religiosam, contra quam adeo vehementer clamant Pontifices et Pastores omnes tanquam contra peritiosam sæculi pestem⁵.

¹ Ps. lxi. — ² I Petr. i.

³ Tract. lxxxiii in Joan. — ⁴ V. Lignori, *Op. Mor.*, l. II, n. 20; *Homo Apost.*, tract. IV, n. 13.

⁵ Ex quo patet quantum Confessarius attente curare debeat, ut in poeni-

321. Q. 7. *Quænam spei opponuntur?*

R. Spei opponuntur desperatio et præsumptio : quæ duo sunt ex genere suo mortalia ; tum quia opponuntur charitati in Deum, quem vel socordem vel tyrannum faciunt ; tum quia opponuntur charitati propriæ ; nam ex Apostolo : *Spe salvi facti sumus*¹. Quare Augustinus ait : *Ista duo animas occidere*².

322. Q. 8. *Quid est desperatio, et quænam causæ?*

R. Desperatio est culpabilis animi dejectio, seu diffidentia vel obtinendæ veniæ peccatorum aut auxilii ad emendationem necessarij, ut si peccator dicat cum Caino : *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*³. Vel obtinendæ beatitudinis, juxta illud : *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae in operationem immunditiæ omnis*⁴. Ad hanc revocatur incuria salutis, ut si quis vellet semper vivere et cælum relinquere ; quia spem non haberet, sed illi prorsus valediceret.

Desperatio est peccatum gravius eo quod opponitur virtutibus moralibus, cum spes sit virtus dignior. Est tamen peccatum specie sua minus quam odium Dei vel infidelitas ; quia hæc sunt contra Deum secundum quod est in se ; desperatio autem est contra Deum, secundum quod ejus bonum a nobis participatur. Etsi autem non sit omnium gravissimum, est tamen peccatum valde periculosum, quia sublata spe, homines præcipientes ruunt. Et propterea peccatum ex genere suo mortale divinæ misericordiæ graviter injuriosum ; si tamen sit cum plena deliberatione et consensu. Et in dubio an quis consenserit, videndum an ideo solita pietatis officia omiserit ; si non omisit, censetur non consensisse, quia desperatio revocat facillime ab exercitio virtutum ; secus, si officia illa omiserit (Y).

tentibus actus spei frequenter excitet. Quam in rem contra Jansenistas utatur illis Christi verbis (Matth. xi) : *Jugum meum suave est, et onus meum leve : venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* Utatur illis Joannis (Ep. i, c. v) : *Mandata ejus gravia non sunt*. Utatur denique Tridentino, quod jam expresse definierat contra Lutheranos et Calvinistas : *Deum impossibilia non jubere*.—V. Pinamonti, *Il Direttore*, ecc., c. xxviii. — *Nuovo combattimento spirituale*, ecc.

¹ Rom. viii. — ² Serm. lxxxvii de verb. Evang.

³ Gen. iv. — ⁴ Eph. iv.

Duæ sunt præcipuæ desperationis causæ : *luxuria* atque *acedia*. Homo enim luxuriosus fastidit bona spiritualia, ideoque nullam potest fovere spem obtinendi beatitudinem illam, de qua ne cogitare quidem solet. Acediosus vero judicat se ferme non posse mandata Dei observare ; et sic abjicit omnem spem beatitudinis sempiternæ.

323. *Quomodo (quæres) Confessarius se gerere debet cum eo, qui ob lapsus suos in desperationem inclinat?*

Si effectus desperationis in pœnitente adjunctam habeat superbiam, quod nempe nimis de se præsumens indignetur sibi lapsum contigisse, purget aurum a scoria, et præmisso dolore, acerbiter illam ex superbia natam conetur extinguere. Quod si videat ipsum in desperationem inclinare ob nimium timorem, nempe propter peccatorum gravitatem, eundem in spem erigat. Dicat 1. suos lapsus eidem, si velit, esse posse initium magnæ sanctitatis, sicuti de tot Beatis constat, de S. Maria Magdalena, Margarita Cortonensi, etc. ; et non raro Deum pro sua infinita bonitate vertere lapsum pœnitentis in suam gloriam ; 2. Dei misericordiam non metiendam secundum angustias cordis nostri, cum sit sine mensura. Quæ dubitatio esse potest de bonitate Dei, postquam Deus sanguinem, vitam pro nostra salute profudit tot opprobria pro nobis sustinens ; et centies et millies nos ab inferno liberavit ? 3. Pastorem bonum Jesum sollicitè quærere oviculam perditam, et de ea inventa maxime sibi gratulari ; 4. in fastis Sanctorum vix reperiri aliquem specialem favorem a Deo concessum innocentibus, quam pariter vere pœnitentibus non ipse concesserit. Ideo sæpe illud usurpet : *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit*¹ ? et cum D. Bernardo proponat considerandas *charitatem adoptionis, veritatem promissionis, tandem potestatem redditionis*².

324. Q. 9. *Quid est præsumptio et quæ ejus causæ?*

R. Præsumptio est temeraria expectatio beatitudinis, vel mediorem ad illam : uti si quis præsumeret in fine salvari et Deum sibi propitium fore, quia aliquod orationis pensum persolvit, aut aliquem Sanctum orat ; dum tamen suis indulget cupiditatibus. Præsumptio est peccatum ex natura sua lethale non secus ac desperatio, ob eandem causam : imo cum ipsa

¹ Rom. ii. — V. Liguori, *Consigli di confidenza e di sollievo per un' anima desolata*.

² Hom. de fragment. panum.—V. Dujardin, *De officio Sacerdotis*, part. II, sect. xxi, § 2.

hæresi conjungeretur, si ortum haberet ex judicio speculative falso contra fidem, v. g., si quis præsumeret salvari per sola opera naturalia; vel sola fide sine operibus: ideo in praxi interrogandi pœnitentes, an cum præsumptione adsit nova peccati species? quod etiam valet de ipsa desperatione. Et cum frequentius peccetur per præsumptionem quam per desperationem, contra illam frequentius insurgant pastores atque sacri ipsi concionatores.

Ex dictis patet tripliciter præsumptione peccari posse: 1. si salus obtinenda expectetur propriis viribus, ut volunt Pelagiani; 2. si illa expectetur a Deo sine ulla cooperatione nostra, ut tenent Novatores; 3. si quis confidat Deum sibi fore propitium, etsi interim nolit emendari: hæc ultima species non videtur tollere habitum spei, quia rationem et fundamentum ejus non destruit, etsi gravem inordinationem importet: et in hoc peccant non raro ipsi catholici.

325. Cause præsumptionis sunt: inanis gloria, superbia et ignorantia. Præsumptio enim, quæ innititur propriis viribus, oritur ex *inani gloria*, cujus proprium est tendere in id, quod proprias vires superat. Præsumptio autem, quæ nimis innititur misericordiæ divinæ (per quam quis sperat se obtenturum peccatorum veniam sine pœnitentia) oritur ex *superbia*, qua tanti se æstimat, ut credat Deum non velle eum punire, vel a gloria excludere. Tandem præsumptio qua quis putat Deum sibi ob sua benefacta salutem reddere debere, oritur ex *ignorantia*: quod evenit in idiotis.

326. *Quid (quæres) agere debet Confessarius cum præsumptuoso?* Confessarius debet præsumptuosum a spe ad timorem deflectere, ostendendo: — 1. spem sine timore non esse spem theologiam, sed vitium oppositum, nempe præsumptionem, de qua illud: *Illorum spes abominatio, et ne dicas: miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur; misericordia et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius*; — 2. sanctum hunc timorem valde commendari juxta illud: *Timeate Dominum omnes Sancti ejus; timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi*¹; — 3. carentiam hujus timoris esse valde periculosam; quia

¹ Job. xi; Eccli. vi; Ps. xxxiii et xviii. — V. Liguori, *Via della salute; Apparecchio alla morte; Opere spirituali*, ecc.; *Op. Mor.*, l. II, n. 21. — Baudrand, *Pensez-y bien*, etc. — Manzoni, *La morale cattolica*, c. x.

de peccato ad peccatum trahit: hinc suadeat meditationem frequentem super novissimis, et lectiones spirituales. Nec quiescat, quamdiu ipsum viderit hoc salutari timore correptum.

DISPUTATIO TERTIA

DE CHARITATE

327. Bonum appetitui nostro propositum ut ipsi conveniens et coaptatum, quasi pondus ipsum appetitum movet, attrahit et inclinatur ad se: porro ista inclinatio, seu propensio dicitur amor seu complacentia. Amor autem multiplex: si enim sit simplex actus voluntatis, quo volumus alicui bonum, dicitur *benevolentia*, quasi *bene velle*; si sit cum electione unius boni præ alio, dicitur *dilectio*, quasi *delectio*; si sit alicujus boni, quod ratione sui magni æstimatur, dicitur *charitas*, quasi nimis carum; si sit cum redamatione, dicitur *amicitia*. Hæc omnia plerumque promiscue usurpantur: maxime charitas et amicitia, quæ unum et idem in Theologia significant¹.

Amor Dei duplex: unus *naturalis*, quo Deus ut auctor naturæ amatur; alius *supernaturalis* (de quo nunc), quo Deus amatur ut auctor gratiæ et gloriæ. Insuper a theologis alius est *amor benevolentia*, quo Deus amatur uti bonum in se (quod etiam confundunt nonnulli cum amore *charitatis*); alius *amor concupiscentiæ* quo Deus amatur uti bonum nobis.

CAPUT PRIMUM

DE CHARITATIS NATURA, DIVISIONE, OBJECTO ET PROPRIETATE

328. Q. 1. *Quid est charitas?*

R. Charitas definitur: *Virtus Theologica a Deo infusa, qua*

¹ S. Thomas, 1, 2, q. 26, a. 1, 2 et 3; et 2, 2, q. 23, a. 1.